

Neuvotteleva virkamies Katri Saukkonen, Luonnonvaraosasto

Eduskunta, maa- ja metsätalousvaliokunta 9.3.2021

MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖN VASTINE MAA- JA METSÄTALOUSVALIOKUNNALLE KANSALAISALOITTEESEEN (KAA 2/2020 VP.) ”VESI ON MEIDÄN” ANNETUISTA LAUSUNNOISTA

Maa- ja metsätalousministeriö pitää tärkeänä kansalaisaloitteen esille nostamaa julkista keskustelua vesihuollon omistajuudesta, toiminnan läpinäkyvyyden tärkeydestä sekä vesihuollon arvosta yhteiskunnalle. Maa- ja metsätalousvaliokunta on toimittanut ministeriölle asiantuntijakuulemisissa saadut lausunnot ja pyytänyt ministeriöltä vastinetta niiden johdosta. Ministeriö on tutustunut kansalaisaloitteesta (KAA 2/2020 vp.) eduskunnalle annettuihin lausuntoihin ja toteaa niiden johdosta seuraavat päätelmät.

Tausta

Eduskunnalle toimitettiin 31.1.2020 *Vesi on meidän* –kansalaisaloite vesihuollon yksityistämisen estämiseksi. Kansalaisaloitteessa ehdotetaan, että aloitteen pohjalta käynnistetään valmistelu sellaisen lainsäädännön luomiseksi, jolla estetään julkisomisteisten vesihuoltotoimijoiden myyminen yksityisille toimijoille. Perusteluina aloitteessa on nostettu esille erityisesti tarve turvata vesihuoltopalveluiden saatavuus ja toimintavarmuus yhteiskunnan kannalta kriittisenä toimintona sekä varmistaa avoimuus ja läpinäkyvyys palveluiden tuottamisessa ja kehittämisessä. Lisäksi aloitteessa, kuten useassa lausunnossakin, on nostettu esille muiden maiden huonot kokemukset vesihuoltopalveluiden yksityistämisestä. Tätä näkemystä tukee myös maa- ja metsätalousministeriön asettaman kansallisen vesihuoltouudistuksen ohjelman tueksi laaditut asiantuntijareportit.

Aloitteessa esitetty lainsäädäntömuutos

Vesihuollon järjestämistä ja vesihuoltolaitosten toimintaa säädellään vesihuoltolaissa (119/2001). Lain (5 §) mukaan kunta vastaa vesihuollon yleisestä kehittämisestä alueellaan. Lisäksi kunnalla on lain (6 §) mukaan säädetyissä tilanteissa vastuu vesihuollon järjestämisestä. Tämän järjestämisvelvollisuuden mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että ryhdytään toimenpiteisiin tarvetta vastaavan vesihuoltolaitoksen perustamiseksi tai muun tarpeellisen vesihuollon palvelun saatavuuden turvaamiseksi.

Laki ei edellytä, että kunta itse tuottaisi tarvittavat palvelut tai omistaisi palvelun tuottamiseen tarvittavat laitteet ja rakennelmat, vaan kunta voi itsehallintonsa nojalla päättää järjestämisvastuullaan olevan palvelun tuotantotavan. Esimerkiksi vesihuoltolaitoksen omistussjärjestelyt eivät kuitenkaan vapauta kuntaa vesihuoltolain mukaisesta järjestämisvelvollisuudesta.

Käytännössä kunnat, niiden liikelaitokset, kuntayhtymät ja kuntien omistamat osakeyhtiöt vastaavat vedenkäytöllä mitattuna yli 90-prosenttisesti maamme laitosmaisesta vesihuollosta. Osassa yhtiömuotoisissa vesihuoltolaitoksissa on yksityistä vähemmistöomistusta. Lisäksi vesihuoltolaitoksista osa on niin sanottuja monialayhtiöitä, joissa vesihuolto on yhtenä liiketoimintalueena, useimmiten osana energiayhtiötä. (Kuntaliitto, Vesilaitosyhdistys).

Vesihuoltolainsäädännön näkökulmasta aloitteen mukainen ehdotus merkitsisi muutosta ensisijaisesti vesihuollon järjestämisvelvollisuuteen: kunta ei voisi nykyiseen tapaan päättää tarvittavien vesihuoltopalvelujen toteuttamistavasta ja -järjestelyistä. Palveluja ei voitaisi jatkossa antaa kaupallisten yksityisten toimijoiden huolehdittavaksi. Myöskään kunnan jo omistamia vesihuoltolaitoksia, laitteita, rakennelmia ym. ei voitaisi myydä muille tahoille.

Ehdotus ei näytä koskevan paikallisten asukkaiden ja muiden palveluiden käyttäjien omistamia vesihuolto-osuuskuntia. Vesihuolto-osuuskunnat vastaavat itse verkostojensa rakentamisesta ja vesihuoltopalvelujen tuottamisesta, eikä kysymys ole julkisomisteisesta vesihuoltotoiminnosta tai julkisen sektorin hallussa olevasta omistuksesta. Näitä asiakkaidensa omistamia vesiosuuskuntia Suomessa on noin 1400, joista noin 800 on vesihuoltolain mukaisia vesihuoltolaitoksia (Suomen vesihuolto-osuuskunnat ry).

Ehdotus ei myöskään vaikuta vesihuoltolaitosten nykyiseen yksityisomistukseen. Perustuslain mukainen omaisuudensuoja suojaa yksityisoikeudellisten osakeyhtiöiden omistajien asemaa. Osakeyhtiön osakkeiden pakkolunastaminen ei ole mahdollista, vaan kunta joutuisi hankkimaan yksityisessä omistuksessa olevat osakkeet vapaaehtoisin kaupun.

Ehdotus ei myöskään estä vesihuollon palveluiden ulkoistamista, joka ei edellytä yksityistämistä. Palvelujen hankkiminen yksityisiltä yrityksiltä on Suomen vesihuoltolaitoksissa ollut laajaa. Vesilaitosyhdistyksen lausunnon mukaan, jopa 60-80 % laitosten käyttömenoista on erilaista palveluiden ja tarvikkeiden ostoa. Näin ollen vesihuoltoala tukee omalta osaltaan yhteiskunnan taloudellista toimeliaisuutta. Lausuntopalautteen mukaan ulkoistamisessa voidaan hyödyntää muun muassa public-private -partnership –toimintamalleja ja se voisi koskea ainakin vesihuollon palveluiden ja infrastruktuurin operointia.

Kansalaisaloitteeseen annetut lausunnot

Useassa asiantuntijakuulemisen yhteydessä annetussa lausunnossa on korostettu, että nykyinen käytäntö, jossa vesihuoltopalvelu tuotetaan julkisen tai asiakasomisteisen palvelun tuottajan toimesta, on osoittautunut toimivaksi yhteiskunnan huoltovarmuuden, vesihuollon järjestämisen ja asiakkaiden kannalta, ja on sen vuoksi paras lähtökohta tulevaisuudessakin. Kuntaliiton lausunnon mukaan vesihuoltolaitosten omistajuuteen perustuvaa määräysvaltaa laitoksen strategiisiin ratkaisuihin ei pidä luovuttaa yksityiselle sektorille. Myös Vesilaitosyhdistyksen mielestä nykyinen omistajuuspohja on kannatettava.

Lausunnoissa on kuitenkin suhtauduttu epäillen siihen, että nykytilanteen säilyttäminen edellyttäisi lainsäädäntöä, jolla kiellettäisiin tai rajoitettaisiin kuntien vesihuoltolaitosten myyntiä. Lisäksi lausunnoissa on tuotu esiin perustavanlaatuisia kunnan itsehallintoon liittyviä kysymyksiä, jotka vaikeuttavat tällaisen sääntelyn toteuttamista. Valtiovarainministeriön mukaan myymisen kieltäminen edellyttäisi todennäköisesti sitä, että vesihuoltolaitosten omistaminen pitäisi säätää laissa kunnille osoitetuksi tehtäväksi. Uusi tehtävä tulisi rahoittaa rahoitusperiaatteen mukaisesti, koska perustuslakivaliokunta on vakiintuneessa käytännössään korostanut, että tehtävistä säädettäessä on huolehdittava rahoitusperiaatteen mukaisesti kuntien tosiasiallisista edellytyksistä suoriutua velvoitteistaan. Sen sijaan useassa lausunnossa on esitetty selvitettäväksi uusia toimintamalleja julkisten ja yksityisten toimijoiden välille. Myös alueellisen yhteistyön merkitystä vesihuollon toimintavarmuuden turvaamiseksi on korostettu.

Päätelmät

Vesihuoltolainsäädännön toimivuutta ja uudistamistarpeita arvioidaan laajasti meneillään olevassa kansallisessa vesihuoltouudistuksessa. Uudistuksen tavoitteena on varmistaa nyt ja tulevaisuudessa kaikille vesihuoltolaitosten asiakkaille turvallinen ja laadukas vesihuolto sekä edistää mm. uuden teknologian keinoin vesihuollon energia- ja resurssitehokkuutta. Keinoina on esitetty lisäksi mm. kuntien vesihuollon omistajaohjauksen osaamisen kasvattamista.

Julkisomisteisten vesihuoltolaitosten myymisen kieltäminen tai rajoittaminen lainsäädännössä aloitteessa esitetyllä tavalla vaikuttaisi koko vesihuollon sääntelyjärjestelmään. Sen vuoksi kysymystä ja sen vaikutuksia ei voida tarkastella yksittäisenä asiana, vaan edellyttää laajempaa tarkastelua vesihuoltolainsäädännöstä ja sen toimivuudesta. Tämän vuoksi, kansalaisaloitteen ehdottamia lainsäädäntömuutoksia ja vaikutuksia tulee arvioida osana ohjelmaan liittyvää vesihuoltolainsäädännön uudistamista. Tässä yhteydessä tulee arvioida, minkälaisia muutoksia lainsäädäntöön tarvitaan sen varmistamiseksi, että julkisomisteisten vesihuoltotoimintojen määräysvalta säilyy julkisen sektorin yhteydessä, mitä vaikutuksia esitetyillä muutoksilla on, miten muutokset voitaisiin parhaiten toteuttaa vesihuollon sääntelyjärjestelmässä sekä miten resurssit vesihuoltolaitosten omistajaohjausosaamisen kehittämiseen varmistetaan.